

Joachim H. Knoll

INTERNATIONALE WEITERBILDUNG UND ERWACHSENBILDUNG

Konzepte, Institutionen, Methoden.

Wissenschaftliche Buchgesellschaft,
Darmstadt, 1996, 252 str.

Dvadeseto stoljeće je stoljeće velikih izazova, ali i velikih rizika i odgovornosti. Čovjek je zakoračio u vekike makro–prostore – u svemir, otkrio tajne mikro–prostore – genetskog nasljeđivanja. Bez obrazovanja i novih znanja to ne bi bilo moguće. Svim tim znanjima nasuprot stoji apsurdno ponašanje: proizvode se biološka oružja za masovno uništavanje, poglavito ljudi, a istodobno se uporno radi na proizvodnji njihovih klonova. No, možda to i nije apsurdnost, nego »normalno« ponašanje čovjeka u industrijskoj civilizaciji što ju pokreće napredak kao njezina samosvrha. Postizanje »dobrog života« (kao cilja svakog društva i svakog čovjeka) i uspjesi na tom planu s pravom se pripisuju znanstveno–tehničkim postignućima – obrazovanju i znanju. Međutim, komu ili čemu se pripisuju golemo razaranja i uništavanja? Teško bi izdržala kritiku teza koja bi to pripisivala prvenstveno obrazovanju. Mnogo toga jest u domeni temeljnih vrednota društva, kao i nekim elementima čovjekova genetskog ustroja.

Pozitivni i negativni civilizacijski učinci nastali su ne u jednom činu nego u procesu. Taj proces čovjek stalno uči, ali ga mora i trajno »kontrolirati«. Zato je edukacija – obrazovanje i odgoj – postala trajni proces osposobljavanja za racionalno ponašanje svake generacije i ljudske vrste. On se ne stječe jednom zauvijek, nego postaje kompatibilni dio razvoja.

»Pored brojnih i raznovrsnih izazova budućnosti, odgoj i obrazovanje se pokazuje kao nepogrešivo dobro koje će čovječanstvu pripomoći u borbi i brizi za mir, slobodu i socijalnu pravdu«. Ovim riječima započinje uvodno slovo Jacquesa

Delorsa (predsjednika Međunarodne komisije) pod naslovom »Odgoj i obrazovanje: potrebna utopija« na Konferenciji UNESCO–a u Ljubljani 1993. godine.¹ U njemu su naznačena tri ključna globalna problema (mir, sloboda, socijalna pravda) ostvarenju kojih bi pripomogli odgoj i obrazovanje. To su ujedno i ključni ciljevi kojima treba težiti odgoj i obrazovanje. Da se podsjetimo, na svijetu je oko 900 milijuna (starijih od 15 godina) nepismeno, a više od 280 milijuna djece (6–11 godina) i više od 570 milijuna (12–17 godina) izvan školskog obrazovanja itd.²

Američki predsjednik Bush istaknuo je da će iduće stoljeće biti »američko stoljeće«, a predsjednik Bill Clinton istakao cilj da svaki Amerikanac postigne prvi stupanj fakulteta. To, pored Delorsovih riječi, postavlja odgoj i obrazovanje na posebno mjesto na svjetskoj sceni, a slijedi im i težak zadatak. U tom kontekstu obrazovanje odraslih dobiva također posebno kulturno značenje. O tome govori i Knollova knjiga iz koje je očito koliko se u znanstvenom i praktičnom pogledu razvilo jedno područje odgoja i obrazovanja te kako je organizirano u međunarodnim relacijama.

Knoll u svojoj knjizi najprije razmatra neka terminološka (pojmovna) pitanja definiranja obrazovanja odraslih, zatim govori o razvoju obrazovanja odraslih s osvrtom na Njemačku i europske i internacionalne perspektive, osobito o supra– i internacionalnim organizacijama obrazovanja odraslih te konačno o razvoju, osnovnim pitanjima i osnovama usporedbi istraživanja obrazovanja odraslih.

Prvi dio knjige posvećen je terminološkom i sadržajnom diskursu. Knoll analizi-

- 1 Vidi: J. Delors, "Vzgoja in izobraževanje: potrebna utopija", U: **Učenje: skriti zaklad**. Poročilo Međunarodne komisije o izobraževanju za enaindvajseto stoletje. Ljubljana: Ministarstvo za šolstvo in šport, 1996. (13–32).
- 2 *** (1990). **Global Outlook 2000**. New York/Geneva: United Nations, (str. 275–276).

ra pojmove i termine što se koriste u svezi s obrazovanjem odraslih, navodeći i komentirajući pitanja razumijevanja sadržaja tih termina u međunarodnim okvirima. Njegova knjiga u naslovu nosi dva termina: *Erwachsenenbildung* (obrazovanje odraslih) i *Weiterbildung* (nastavak obrazovanja). Danas se diskusije o njima vode i kao odnos profesionalnih spram sociokulturnih različitosti, pa smatra u tome korisnim ukazati da UNESCO u karakteriziranju područja obrazovanja odraslih/nastavka obrazovanja idealnotipski razlikuje: *formal education, non-formal education i informal education*. U kontekstu takve tipologije i pojmova *Erwachsenenbildung i Weiterbildung, formal adult education* predstavlja proizvodno i neproizvodno profesionalno obrazovanje odraslih, *non-formal education* se odnosi na profesionalno i sociokulturno obrazovanje odraslih te komunikativno obrazovanja, a *informal education* na obrazovanje kroz komunikacije (7).

Prikazujući kratku povijest obrazovanja odraslih u Njemačkoj s osvrtom na Englesku koje se intenziviralo od 20-ih godina ovog stoljeća, Knoll primjećuje da su prisutni noviji impulsi i akcenti u obrazovanju odraslih, na poticaj Club of Rome (1979), izvješćem FAURE-komisije (1972), Delorove komisije (1993–1995) i kongresa u Ljubljani (*Rethinking Adult Education for Development*, 1993).

Club of Rome proširuje problematiku obrazovanja na ekološka pitanja i pitanja razvoja kao modusa preživljavanja čovječanstva, pa se potiče ekološko, inovativno i anticipatorsko učenje/obrazovanje. Anticipatorsko učenje se služi tehnikama simulacije, scenarijima i modelima (54).

U FAURE-izvješćaju iznosi se koncept (doživotnog) cijeloživotnog obrazovanja (*lifelong education/learninig*) kojega ponovno Delorova komisija reaktivira. Cijeloživotno obrazovanje odnosi se na školsko i izvanškolsko, na organizirano, djelomično organizirano i neorganizirano

no učenje. Obrazovanje odraslih definira se kao koncept takvog obrazovanja kojeg iskustvo nije jednom za svagda ograničeno na početne cikluse *full-time* obrazovanja započetog u djetinjstvu, nego proces tijekom cijelog života. Sam život je proces kontinuiranog učenja.(57)

Delorova komisija ukazuje da obrazovne reforme treba inicirati ne samo iz aktualnih situacija nego u svezi s mundijalnim promjenama (okoliš, tržište rada, demografski razvoj, transfer tehnologija, informacijsko društvo). Federico Mayor (generalni direktor UNESCO-a) godine 1993. osniva komisiju eksperata na čelu s J. Delorsom koja je radila na pripremi dokumenata o obrazovnim inovacijama u međunarodnim okvirima – o obrazovanju za 21. stoljeće. Ta komisija naznačila je šest ključnih radnih područja: kulturalno obrazovanje, obrazovanje i demokracija, obrazovanje i socijalni procesi, svijet rada, obrazovanje i razvoj te obrazovanje, istraživanje i znanost.(74)

Zanimljivi su autorovi komentari i iscrpne informacije o organizacijskoj strukturi UNESCO-a i OECD-a³ te o njihovim aktivnostima tijekom proteklih godina i osnovnim programatskim usmjerenjima. U povijesti OECD-a postoji nekoliko faza iz kojih se vide akcenti u obrazovnim aktivnostima. Kraj 50-ih godina obilježava početak bavljenja obrazovnom problematikom, a 60-te zlatno doba obrazovne ekspanzije; 70-te godine obilježava sadržajna reforma obrazovanja i jednakost kao obrazovni reformski cilj, a u programskom pogledu tematizira se odnos obrazovanja i društva (napredak, kvaliteta življenja itd.). Nakon gospodarske recesije sredinom 70-ih i krize visokog školstva, u 80-im godinama nastupaju novi sadržaji i aktivnosti (primjerice, multikulturalnost, manjine, hendikepirani, od hu-

3 United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (utemeljene 1945); Organization for Economic Co-Operation and Development (utemeljene 1961).

manog kapitala prema humanim resursima, koordinacija obrazovanja i izobrazbe itd.). Devedesete godine označavaju »pute prema obrazovnom društvu« (obrazovne jednakosti i marginalizacija mladih, kvaliteta i značenje obrazovanja, nove međunarodne dimenzije, efektivne strategije za cjeloživotno učenje itd.).

Sve te informacije veoma su korisne ne samo onima koji se znanstveno bave problematikom obrazovanja odraslih, nego i za kadrove koji prakticiraju obrazovanje u državnim službama i poduzećima.

S obzirom na važnost ove problematike za nerazvijene zemlje i zemlje u tranziciji, osvrnut ćemo se u nekoliko riječi na razvojne šanse obrazovanja odraslih u nas. Općenito se može reći da je ova organizacijska, curricularna, nastavna i znanstvenoistraživačka djelatnost posljednjih godina potisnuta i zanemarena (ali ne samo kao posljedica ratnih prilika) što pomalo ne začuđuje, jer je općenito danas veoma niska obrazovna klima.

U nas se obrazovanje odraslih shvaćalo kao obrazovanje onih koji ga nisu postigli u redovitom školovanju, pa je ono značilo i naknadno završavanje redovitog formalnog obrazovanja (opismenjavanje, završetak različitih stupnjeva profesionalnog obrazovanja). Kasnije se osnivaju i institucije za doškovanje. Međutim, obrazovanje odraslih imalo je dosad intenciju formaliziranja obrazovanja, a u pravilu je značilo profesionalno obrazovanje. Svijet rada je bio dominantan u shvaćanju i organiziranju obrazovanja odraslih. S porastom nezaposlenih, tehnološkim viškovima i osobito s tehnološkim promjenama nastaju potrebe elastičnijeg *curriculum*a u obrazovanju odraslih. Tom cilju odgovoreno je u obrazovnoj politici s posebnim institucijama i programima. Prihvatljivost koncepcije obrazovanja odraslih utemeljeno je na zadovoljavanju društvenih potreba za potrebnim kvalificiranim kadrovima, a isto tako je zadovoljavalo potrebe pojedinca za so-

cijalnim napredovanjem i postizanjem socijalnog statusa. Tako je, pored redovitog formalnog obrazovanja, obrazovanje odraslih bilo u funkciji horizontalne i vertikalne socijalne mobilnosti, što je do danas ostalo po njegovoj profesionalnoj dimenziji – kao nastavak profesionalnog obrazovanja.

S obzirom na tendencije da se organizirano zadovoljavaju potrebe obrazovanja u području slobodnog vremena i neke životne potrebe, obrazovanje odraslih širi svoje programe i izvan svijeta rada. Ta tendencija postaje veoma važna za razvoj obrazovanja odraslih koje više nije samo formalno nego je potaknuto interesima pojedinaca u različitim životnim dobima (životnim ciklusima) za različitim sadržajima (ekološkim, alternativnom medicinom i prehranom, kulturnim: različite radionice – slikarstvo itd.). Osim toga, ono se razvija i kao neformalno obrazovanje s tendencijom privatnog i općenito organiziranja nevladinih institucija. To ipak ne znači da se radi isključivo o alternativnom obrazovanju.

Na kraju, umjesno je i pitanje kakva je uloga obrazovanja odraslih u razvoju Hrvatske u svjetlu tendencija globalizacije? Odgovor na to pitanje mnogo je kompleksniji, pa ovdje možemo samo naznačiti neka pitanja njegovih perspektiva. Izdvojit ćemo tri skupine čimbenika: naša stvarnost, razvojni ciljevi društva i globalno/regionalno okruženje.

Stvarnost: Opća klima u kojoj vlada nezaposlenost i interes najvećeg dijela stanovništva (i to baš onih na koje se može računati kao potencijalnim korisnicima obrazovanja odraslih) usmjerena je na svladavanje egzistencijalnih pitanja, pa su manje zainteresirani za obrazovanje kao korištenje slobodnog vremena. Osim toga, obrazovanje je kao duhovna vrijednost potisnuta vrednotama materijalnih dobara. Država u ovom razdoblju usmjerava svoj interes na temeljna pitanja funkcioniranja sustava i jedinstvene države,

suživota, prognanika itd. Glede profesionalnog obrazovanja, interes novih vlasnika poduzeća i novog menadžmenta usmjeren je prema dobiti, a ne prema ulaganjima u ljudski kapital – obrazovanje radne snage.

Razvojni ciljevi: Pored općih tranzicijskih ciljeva, veoma je važan proces modernizacije koji u načelu donosi potrebu za obrazovanjem odraslih. Međutim, u prvoj fazi ulaganja kapitala, modernizacije i tehnoloških inovacija u tranzicijskim promjenama, nastaje smanjivanje a ne potražnja radne snage. Tek će druga faza modernizacije stvarati povećane potrebe za obrazovanjem općenito, pa i obrazovanjem odraslih.

Globalno/regionalno okruženje: Globalizacijski procesi, prvenstveno koncepcije razvoja (održivi razvoj), globaliziranje ekoloških problema, širenje informacijskih sustava kao i sukoba, nedvojbeno nalažu, da se pored profesionalnog obrazovanja, obrazovanje odraslih programira tako da čovjek sustavno može korespondirati u društvu i sa svijetom koji nas okružuje. Zato su pitanja upoznavanja svjetskih problema, vrijednosti različitih kultura, a posebice učenja da postoje »drugi« i da s njima dijelimo regionalne prostore i globalni prostor Zemlje. Zato su potrebiti i programi koji će nam olakšati razumijevanje svijeta i života.

Obrazovanje odraslih postaje sve zanimljivije i sve kompleksnije područje obrazovanja i istraživanja. U njemu se pojavljuju organizirani i »spontani« oblici učenja. Temeljni pomak se dogodio u tome što su se uključila globalna pitanja, pa je i obrazovanje kao takovo poprimilo internacionalne dimenzije. Proces učenja postaje cijeloživotno obrazovanje koje samo jednim dijelom svojega *curriculum*a zahvaća u svijet rada.

Što se, pak, tiče ekološke problematike, (doživotno) cijeloživotno obrazovanje u perspektivi dobiva posebno mjesto u ekološkom obrazovanju i odgoju. U obrazo-

vanju može sustavno pridonositi širenju novih znanja u zaštiti okoliša. Primjerice novih tehnologija koje smanjuju štetne utjecaje na okoliš i time rizike od lokalne do globalne razine. Modernizacijske promjene – kontinuirane promjene u proizvodnji i zbrinjavanju otpada zahtijevaju sustavno educiranje. Tako obrazovanje odraslih širi znanja i usklađuje ih u obje dimenzije – u *inputu* i *outputu*. Jer, nije dovoljna samo obrazovna modernizacija u svijetu proizvodnje nego i u svijetu zaštite od posljedica proizvodnje. Odgojna dimenzija obrazovanja odraslih sustavno unosi vrijednosne elemente i omogućava refleksivnost. Za razliku od obrazovne tj. znanja koja se mogu tijekom života jedne generacije znatno izmijeniti, vrijednosna dimenzija se ne mijenja tako brzo. Ona trajno upozorava na etička pitanja i u osnovi izražava odnos kulture prema razvoju i postavlja pitanje njegova smisla. Tako čovjek cijeloga života uči raditi i vrednuje svoj rad i njegove posljedice.

Razmišljajući o procesima modernizacije i razvoja kao stalnom povećanju antropogenih struktura i njihovom mijenjanju, bez sumnje nameće nam se misao o paralelnim strukturama modernizacije znanja i vrednovanja njegove primjene kao o kompatibilnom procesu čovjekove edukacije. Tako procesu promjena stvari paralelno nastaje i proces promjena oblika primjene znanja i njegova vrednovanja. Čovjek, u velikim izazovima kriza, mora svoju materijalnu kompetentnost obogatiti i duhovnom kompetentnošću. Cijeloživotno obrazovanje je proces nastajanja i oblikovanja kognitivnih i vrijednosnih struktura, što su u nekom pozitivnom korelativnom odnosu s promjenama oblika materijalnog svijeta. Učinkovitost tog obrazovanja vidljiva je u duhovnoj kompetentnosti čovjeka.

Ivan Cifrić